

ОХОРОНА ПРАЦІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ. ОХОРОНА ПРАЦІ МЕДИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ В ОПЕРАЦІЙНОМУ БЛОЦІ

Н. М. Ціцюра, У. Ю. Безкоровайна

*Комунальний заклад вищої освіти Львівської обласної ради
«Львівська медична академія імені Андрея Крупинського»*

Вступ. Система охорони праці – невід’ємна складова будь-якої сфери діяльності, зокрема медичної, де вона має особливе значення через високий рівень відповідальності за здоров’я і життя пацієнтів. Операційний блок є одним з найбільш складних і вимогливих місць для роботи медичного персоналу, де він стикається з численними професійними ризиками та викликами. У цьому контексті правові аспекти охорони праці набувають особливого значення, оскільки вони визначають права й обов’язки працівників і роботодавців, а також стандарти безпеки та заходи, спрямовані на запобігання і мінімізацію ризиків для здоров’я працівників. У даному дослідженні розглянуто питання охорони праці медичного персоналу в операційному блоці, зокрема його правові аспекти та заходи, необхідні для забезпечення безпеки та здоров’я працівників.

Мета роботи – проаналізувати нормативно-правову базу охорони праці медичного персоналу, розкрити вимоги до охорони праці в операційному блоці.

Основна частина. Рівень безпеки будь-яких робіт (діагностичних, лікувальних тощо), пов’язаних з наданням медичної допомоги населенню, значною мірою залежить від рівня правового забезпечення питань, тобто від якості й повноти викладення відповідних вимог у законах та інших нормативно-правових актах. Відповідно до законодавства України, підприємство повинно забезпечити всім своїм працівникам безпечні та нешкідливі умови праці й несе відповідальність за будь-яку шкоду, заподіяну їх здоров’ю і працездатності. Операційний блок являє собою комплекс спеціально забезпечених приміщень, призначених для проведення хірургічних операцій. Оцінка умов праці медичного персоналу повинна включати сукупну дію всіх елементів виробничого середовища на організм людини. Із цією метою необхідно проаналізувати умови праці в рамках кожного структурного підрозділу підприємства і розробити систему профілактичних заходів щодо створення здорових та безпечних умов праці.

Висновки. Охорона праці медичного персоналу спрямована на збереження життя, здоров’я та підтримання працездатності медичних працівників під час їх професійної діяльності. Особливі вимоги ставлять до охорони праці в операційному блоці, висока технічна стійкість і ризики потребують відповідних заходів для забезпечення безпеки та здоров’я працівників. Належна організація і впровадження цих заходів в операційному блоці сприяють створенню найбільш комфортних та безпечних умов праці для медичного персоналу, що, у свою чергу, позитивно впливає на якість і результативність надання медичних послуг.

Ключові слова: охорона праці; заклади охорони здоров’я; інфекційний контроль.

LABOR PROTECTION: LEGAL ASPECTS. LABOR PROTECTION OF MEDICAL STAFF IN THE OPERATING UNIT

N. M. Tsitsura, U. Yu. Bezkorovayna

*Municipal institution of higher education of the Lviv Regional Council
“Andrei Krupynskyi Lviv Medical Academy”*

Introduction. The occupational health and safety system is an integral part of any field of activity, particularly in the medical field, where it is of particular importance due to the high level of responsibility for the health and life of patients. The operating room is one of the most difficult and demanding places for medical personnel to work, where they face numerous professional risks and challenges. In this context, the legal aspects of labor protection are of particular importance, as they determine the rights and obligations of workers and employers, as well as safety standards and measures aimed at preventing and minimizing risks to workers’

health. This study examines the issue of occupational health and safety of medical personnel in the operating unit, in particular its legal aspects and measures aimed at ensuring the safety and health of workers.

The aim of the study – to analyze the regulatory and legal basis of labor protection of medical personnel. To disclose the requirements for labor protection in the operating unit.

The main part. The level of safety of any work (diagnostic, treatment, etc.) related to the provision of medical care to the population largely depends on the level of legal support for issues, that is, on the quality and completeness of the relevant requirements in laws and other regulatory legal acts. According to the legislation of Ukraine, the enterprise must provide all its employees with safe and harmless working conditions, and it is responsible for any damage caused to the health and working capacity of employees. The operating unit is a complex of specially equipped rooms intended for surgical operations. Assessment of the working conditions of medical workers should include the combined effect of all elements of the production environment on the human body. For this purpose, it is necessary to conduct an analysis of working conditions within each structural subdivision of the enterprise, and to develop a system of preventive measures to create healthy and safe working conditions.

Conclusions. Occupational health and safety of medical personnel is aimed at preserving the life, health, and maintaining the working capacity of medical workers during their professional activities. There are special requirements for labor protection in the operating unit, high technical stability and risks require appropriate measures to ensure the safety and health of workers. Proper organization and implementation of these measures in the operating unit contribute to the creation of the most comfortable and safe working conditions for medical personnel, which in turn positively affects the quality and effectiveness of the provision of medical services.

Key words: labor protection; health care facilities; infection control.

Вступ. Ситуація з охороною праці, рівень виробничого травматизму та професійної захворюваності серед працівників системи охорони здоров'я становлять значну соціально-економічну проблему для галузі, яка має прямий вплив на надання медичних послуг. Працівники закладів охорони здоров'я зазнають впливу тих самих факторів, що й працівники в будь-якій іншій галузі. Проте в медичного персоналу більший вплив особливостей професійної діяльності, ніж в інших сферах.

Мета роботи – проаналізувати нормативно-правову базу охорони праці медичного персоналу, розкрити вимоги до охорони праці в операційному блоці.

Основна частина. Державна політика України в галузі охорони праці спрямована на створення безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням. Вона базується на низці принципів, основними з яких є пріоритет життя і здоров'я працівників, повна відповідальність роботодавця за створення безпечних та належних умов праці; підвищення рівня промислової безпеки; комплексне виконання завдань з охорони праці; соціальний захист працівників; повне відшкодування шкоди особам, які постраждали від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Рівень безпеки будь-яких робіт (діагностичних, лікувальних тощо), пов'язаних з наданням медичної допомоги населенню, значною мірою залежить від рівня правового забезпечення питань, тобто від якості й повноти викладення відпо-

відних вимог у законах та інших нормативно-правових актах [1].

У 1992 р. не лише в Україні, а й на теренах колишнього СРСР уперше було прийнято Закон України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII (далі – Закон № 2694), який є основоположним документом у галузі охорони праці, що визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, на належні, безпечні й здорові умови праці та принципи державної політики в цій сфері, регулює за участю відповідних державних органів відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації робіт з охорони праці в країні. Законодавство України про охорону праці базується на конституційному праві всіх громадян України на належні, безпечні й здорові умови праці, гарантовані ст. 43 Конституції України. Ця ж стаття встановлює також заборону використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їх здоров'я роботах. Інші статті Конституції України визначають право громадян на соціальний захист, що включає право на їх забезпечення в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності (ст. 46), на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49), на право знати свої права й обов'язки (ст. 57) й інші загальні права громадян, у тому числі право на охорону праці [1].

Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» встановлює обов'язковість гігієнічного регулювання небезпечних і шкідливих факторів фізичної, хімічної та біологічної природи, які наявні у середовищі життєдіяльності людини, та їх державну реєстрацію (ст. 9). Закон висуває також вимоги до проектування, будівництва, розробки, виготовлення та використання нових засобів виробництва і технологій (ст. 15), а також гігієнічні стандарти атмосферного повітря в населених пунктах та виробничих приміщеннях (ст. 19). Крім того, встановлено вимоги до забезпечення радіаційної безпеки (ст. 23) та ін.

Відповідно до законодавства України, підприємство повинно забезпечити всім своїм працівникам безпечні та нешкідливі умови праці й несе відповідальність за будь-яку шкоду, заподіяну їх здоров'ю і працездатності.

При вираженні наміру приєднатися до Європейського Союзу Україна взяла на себе зобов'язання гармонізувати своє національне законодавство із законодавством ЄС. Тому, починаючи з 2002 р., було ухвалено нову редакцію Закону «Про охорону праці». Також розроблено нові нормативно-правові акти і внесено зміни до існуючих актів у таких напрямках, як загальні вимоги безпеки праці та охорони здоров'я працівників на робочих місцях, використання засобів індивідуального захисту, захисту від шуму та ін.

Крім уже згаданих законів, правові відносини у сфері охорони праці регулювали інші національні законодавчі акти, міжнародні договори та угоди, до яких Україна приєдналася у встановленому порядку, а також підзаконні нормативні акти. Серед них важливе місце займають укази і розпорядження Президента України, рішення Уряду України, нормативні акти міністерств та інших центральних органів державної влади.

У сучасний період існує значна кількість міжнародних нормативних актів та договорів, до яких Україна приєдналася. Крім того, є багато національних законів України, які іноді стосуються сфери охорони праці або мають точки перетину з нею. Усі ці документи – єдине правове поле охорони праці в країні, що регулює відносини в даній сфері.

Виконувати роботу на території закладу охорони здоров'я необхідно згідно з вимогами ст. 13 Закону № 2694. У кожному структурному підрозділі роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці

гігієнічні умови праці відповідно до нормативно-правових актів, він несе за це безпосередню відповідальність.

Законодавство з охорони праці є правовою основою для впровадження комплексу соціально-економічних, організаційних, технічних, санітарно-гігієнічних та протиепідемічних заходів з метою створення здорових і безпечних умов праці. Нормативно-технічну базу охорони праці в закладах охорони здоров'я формують різноманітні нормативно-правові акти з охорони праці. Це включає в себе правила, ОСТИ, СанПіНи, норми, положення, інструкції, керівництва, вказівки, рекомендації, вимоги, технічні умови безпеки, переліки та інші документи, які встановлюють обов'язкові норми для виконання у сфері охорони праці.

Санітарно-гігієнічні та протиепідемічні заходи передбачають проведення досліджень щодо впливу виробничих факторів на медичних працівників, встановлення допустимих значень цих факторів на робочих місцях, визначення фактичних значень конкретних параметрів виробничих факторів на робочих місцях, а також оцінку відповідності умов на робочих місцях вимогам нормативних документів.

Згідно з результатами аналізу, більшість випадків інфікування медичних працівників, пов'язаних з їх професійною діяльністю, виникає через причини, усунення яких не вимагає значних матеріальних витрат. Розв'язання цих проблем забезпечує підвищення технологічної і трудової дисципліни, приведення організацій у відповідність до вимог нормативних актів, ефективний контроль та нагляд з боку керівників, а також реалізацію заходів щодо покращення професійної підготовки працівників та їх навчання з питань організації і безпечного виконання робіт. У зв'язку з переходом до ринкових відносин, більш актуальною стає проблема професійної безпеки, що робить необхідним підвищення рівня захисту та ефективності систем охорони праці, зокрема у сфері медичної допомоги.

Операційний блок являє собою комплекс спеціально забезпечених приміщень, призначених для проведення хірургічних операцій. З розвитком хірургії та поглибленням її спеціалізації виникла необхідність створення профільованих операційних блоків, зокрема травматологічних, нейрохірургічних, офтальмологічних, гінекологічних, урологічних тощо. Кожен з них повинен бути забезпечений відповідним обладнанням, таким, як мікрохірургічна

техніка, рентгенівські та лазерні установки, апарати для штучного кровообігу та ін.

Через насичення операційних складною технікою стало необхідним створення операційних блоків з чітко організованою роботою всіх ланок, тому операційна є основною серед них.

Операційний блок, традиційний, входить до складу хірургічного відділення. Проте великі лікувальні заклади можуть мати операційний блок, що обслуговує декілька хірургічних відділень. Іноді операційний блок може функціонувати як окреме самостійне відділення.

До складу хірургічного відділення входять палати для пацієнтів, операційний блок, перев'язочні, маніпуляційна і допоміжні приміщення (туалет, ванна, столовий зал, буфет, кімнати для білизни, обслуговуючого персоналу, стерилізаційна та ін.). Палати повинні бути просторими, з розрахунку 6,5–7,5 м² площі на кожного пацієнта. У палаті доцільно розмістити 2–4 ліжка. Природне освітлення має бути таким, щоб відношення площі вікон до площі підлоги становило 1:6. Штучне освітлення повинні забезпечувати люстри з матовими плафонами і настільні лампи для тяжкохворих. У палаті має бути прибрано, чисто, тихо. Температурний режим необхідно підтримувати в межах 18–20 °С.

Хірургічне відділення повинно бути обладнане центральним водогоном (холодна, тепла вода), центральним опаленням, каналізацією і припливно-витяжною вентиляцією.

Коридори мають бути просторими, затишними. У хірургічному відділенні необхідно проводити вологе прибирання з додаванням антисептиків. Прибирати потрібно двічі на добу.

У процесі трудової діяльності медичного працівника важливе значення мають умови праці. Умови праці – це сукупність чинників виробничого середовища трудового процесу, що впливають на здоров'я та працездатність людини в процесі предметної діяльності. Умови праці формуються під дією відповідних чинників. До них належать:

- психофізіологічні елементи, робоча поза, фізичні та нервово-емоційні навантаження;
- естетичні елементи, культура виробничого середовища;
- соціально-психологічні елементи: тривалість робочого часу, режим праці та відпочинку, пільги і компенсація за роботу, пов'язану з дією шкідливих

чинників, а також певний психологічний клімат, в якому відбувається трудовий процес;

– санітарно-гігієнічні елементи зовнішнього середовища: освітлення, вентиляція, мікроклімат [2].

Оцінка умов праці повинна включати сукупну дію всіх елементів виробничого середовища на організм людини. Із цією метою необхідно проаналізувати умови праці в рамках кожного структурного підрозділу підприємства і розробити систему профілактичних заходів щодо створення здорових та безпечних умов праці.

У межах одного підприємства за класом шкідливості можуть бути різні умови праці.

Трудовий процес визначається показниками важкості та напруженості праці.

Важкість праці – це ступінь залучення до роботи м'язів і фізіологічні витрати внаслідок фізичних навантажень.

Напруженість праці – це навантаження на центральну нервову систему, яке оцінюють за показниками, що характеризують інтелектуальні, сенсорні, емоційні та інші навантаження.

Важкість та напруженість праці – це ступінь сукупної дії всіх елементів, що становлять умови праці й впливають на працездатність і здоров'я людини та відтворення її сил.

Поняття «важкість праці» однаково може стосуватись як фізичної, так і розумової праці, а також тих видів робіт, які виконують у шкідливих або небезпечних умовах.

Отже, важкість праці – це функціональне напруження організму чи окремих його систем під дією фізичних або нервово-емоційно-психічних навантажень.

Ступінь функціональних змін залежить від умов праці.

За комфортних умов праці поліпшуються функціональні можливості організму за рахунок тренуваності.

За несприятливих умов знижується продуктивність праці, накопичується втома чи перевтома, а з часом розвиваються професійні або виробничо-обумовлені хронічні захворювання.

Відомо три функціональні якісно відмінні стани організму, що виникають під час трудової діяльності:

- нормальний;
- граничний (між нормою та патологією);
- патологічний.

Такі функціональні стани організму можуть проявлятися при різних видах як фізичної, так і розумової діяльності [2].

У процесі трудової діяльності в людини може сформуватися лише один із трьох вищевказаних функціональних станів. Вони є критерієм для встановлення категорії важкості праці.

Динамічна робота пов'язана з переміщенням тіла людини чи окремих її органів у просторі. Динамічні зусилля мають циклічний характер, у результаті чого скорочення м'язів через деякий відрізок часу чергується з їх відпочинком. Такий ритмічний характер роботи м'язів сприяє меншій втомлюваності, ніж при статичній роботі.

Розумова діяльність визначається участю у трудовому процесі центральної нервової системи та органів чуття, мозок не тільки виконує координаційні функції, а є основним працюючим органом. Для розумової праці характерні мала рухливість, вимушена одноманітна поза, що послаблює обмінні процеси і зумовлює застійні явища в м'язах ніг та окремих органах і погане постачання мозку киснем.

Формальне завершення робочого дня не призводить до припинення професійно-спрямованої розумової діяльності, що викликає стан втоми і перевтоми.

Гігієнічним класифікатором обґрунтовано шість категорій важкості праці:

I категорія – це роботи, які виконують в оптимальних умовах виробничого середовища, людина зберігає здоров'я і високу працездатність;

II категорія – це роботи, які виконують в умовах, що відповідають гігієнічним нормативам, у здорової людини не виникає відхилень у стані здоров'я, пов'язаних із професійною діяльністю;

III категорія – це роботи з підвищеними м'язовими та нервово-емоційно-психічними навантаженнями, у людини погіршуються фізіологічні й техніко-економічні показники і формується пограничний стан організму;

IV категорія – це роботи, що призводять до більш глибокого пограничного стану, в практично здорової людини можуть виникати професійні хвороби;

V категорія – це роботи, що формують патологічний функціональний стан організму, для цієї категорії важкості праці характерна наявність професійних виробничо-обумовлених захворювань;

VI категорія – це роботи, які виконують в умовах надмірних перенавантажень, стресових психічних ситуацій, що призводить до гострих патологічних реакцій і тяжких порушень функціонування організму.

Для адекватної оцінки конкретної категорії важкості праці необхідно розробити і впровадити у виробничу діяльність комплекс санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів і технічних засобів профілактики професійних захворювань [3].

Виробничу діяльність, що відбувається без впливу шкідливих чинників, вважають комфортною. За таких умов елементи виробничого середовища перебувають у повній гармонії з фізіологією людини.

Якщо вплив виробничих чинників відбувається в межах гігієнічних нормативів або трохи перевищує норму, умови праці вважають допустимими. Коли ж вплив вищий за норму, вони не сприятливі.

Висновки. Охорона праці в закладах охорони здоров'я є невід'ємною складовою системи, яка включає в себе правові, соціально-економічні, організаційно-технічні, санітарно-гігієнічні, протиепідемічні та лікувально-профілактичні заходи і засоби. Ця система спрямована на збереження життя, здоров'я та підтримання працездатності медичних працівників під час їх професійної діяльності. Особливі вимоги ставлять до охорони праці в операційному блоці, висока технічна стійкість і ризики потребують відповідних заходів для забезпечення безпеки та здоров'я працівників. Належна організація і впровадження цих заходів в операційному блоці сприяють створенню найбільш комфортних та безпечних умов праці для медичного персоналу, що, у свою чергу, позитивно впливає на якість і результативність надання медичних послуг.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Салманов А. Г. Правове забезпечення охорони праці / А. Г. Салманов // Журн. заступника головного лікаря. – 2017. – № 2. – С. 32–47.
2. Охорона праці в медичній галузі : підручник / [О. П. Яворовський, І. В. Сергета, Ю. О. Паустовський

та ін.] ; за заг. ред. О. П. Яворовського. – К. : ВСВ «Медицина», 2021. – 488 с.

3. Яремко З. М. Охорона праці : навч. посіб. / З. М. Яремко. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2020. – 430 с.

REFERENCES

1. Salmanov, A.H. (2017). Pravove zabezpechennia okhorony pratsi [Legal provision of labor protection]. *Zhurnal zastupnyka holovnoho likaria – Journal of the deputy chief physician*, 2, 32-47 [in Ukrainian].
2. Yavorovskyi, O.P., Serheta, I.V., Paustovskyi, Yu.O., & Zenkina, V.I. (2021). *Okhorona pratsi v medychnii haluzi: pidruchnyk [Labor protection in the medical field: textbook]*. Kyiv: VSV «Medytsyna» [in Ukrainian].
3. Yaremko, Z.M. (2020). *Okhorona pratsi: navchalnyi posibnyk [Labor protection: a textbook]*. Lviv: vydavnychiy tsentr LNU im. I. Franka [in Ukrainian].

Отримано 02.11.2023